

VILNIUS UNIVERSITY
LITHUANIAN CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH

Aušra Malinauskaitė

**THE DRAMATURGICAL MODEL OF SOCIAL INTERACTION: THE CASE
OF FORMER USERS OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCES**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Sociology (05 S)

Vilnius, 2012

Dissertation prepared at Vilnius University in 2007-2011

Dissertation supervisor:

Prof. dr. Algimantas Valantiejus (Vilnius University, Social sciences, Sociology – 05S)

The dissertation will be defended at the united Council of Sociological Science of Vilnius University and Lithuanian Centre for Social Research:

Chairman:

Prof. dr. Arūnas Poviliūnas (Vilnius University, Social sciences, Sociology – 05S)

Members:

Prof. dr. Nijolė Petronėlė Večkienė (Vytautas Magnus University, Social sciences, Educology – 07S)

Doc. dr. Rūta Žiliukaitė (Vilnius University, Social sciences, Sociology – 05S)

Prof. dr. Dainius Pūras (Vilnius University, Biomedical sciences, Medicine – 06B)

Doc. dr. Jolanta Kuznecovienė (Vytautas Magnus University, Social sciences, Sociology – 05S).

Opponents:

Doc. dr. Irena Emilija Juozeliūnienė (Vilnius University, Social sciences, Sociology – 05S)

Prof. dr. Vida Kanopienė (Mykolas Romeris University, Social sciences, Sociology – 05S)

The public defence of the dissertation will be held at 12 p.m. on 6th of April 2012 at the public session of Social Sciences Council in the conference hall (room No. 201) of the Faculty of Philosophy of Vilnius University.

Address: Universiteto st. 9/1, 01513, Vilnius, Lithuania

Tel.: +370 5 2667606, Fax. +370 5 2667600, e-mail: fsf@fsf.vu.lt

Summary of the dissertation was submitted on 6th March 2012.

Dissertation is available at the libraries of Vilnius University and Lithuanian Centre for Social Research.

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Aušra Malinauskaitė

**DRAMATURGINIS SOCIALINĖS SAŲVEIKOS MODELIS: BUVUSIŲ
PSICHOAKTYVIŲ MEDŽIAGŲ VARTOTOJŲ ATVEJIS**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, sociologija (05 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2007 – 2011 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas: prof. dr. Algimantas Valantiejus (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Disertacija ginama jungtinės Vilniaus universiteto ir Lietuvos Socialinių tyrimų centro sociologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

Prof. dr. Arūnas Poviliūnas (Vilniaus universitetas socialiniai mokslai, sociologija – 05S)

Nariai:

Prof. dr. Nijolė Petronėlė Večkienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07S)

Doc. dr. Rūta Žiliukaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija -05S)

Doc. dr. Dainius Pūras (Vilniaus universitetas, biomedicinos mokslai, medicina – 06B)

Prof. dr. Jolanta Kuznecovienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05S).

Oponentai:

Doc. dr. Irena Emilija Juozeliūnienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija - 5S)

Prof. dr. Vida Kanopienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05S)

Disertacija bus ginama viešame Vilniaus universiteto ir Lietuvos socialinių tyrimų centro sociologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. balandžio 06 d. 12 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto konferencijų salėje (201 a).

Adresas: Universiteto g. 9/1, 01513, Vilnius, Lietuva

Tel.: +370 5 2667606, fax. +370 5 2667600, el. paštas fsf@fsf.vu.lt.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. kovo mėn. 6 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto ir Lietuvos socialinių tyrimų centro bibliotekose.

INTRODUCTION

1. Novelty and Relevance of the Paper

This paper describes the features of the structure of social interaction of former users of psychoactive substances by applying “*dramaturgical research guidelines*”¹. *Dramaturgical research guidelines* were chosen taking into consideration the specificity of the group of former drug users. The specificity of group is characterized by the fact that persons who once used psychoactive substances and decided to stop using them find themselves in a new and specific “reality” in which they have to construct and give meanings to their actions and behaviour differently than before and to form the identity of self-consciousness. One of the main components of their specific reality appears to be the making of the role of the “former drug user” and its presentation to the environment so that it would approve his/her role.

The theoretical and methodological principles of the dissertation research are based on the orientational concept of *dramaturgical research guidelines* due to the following reasons:

- 1) They reveal the potential of attitudes that *avoids materialization* and theoretical as well as methodological principles including the used concepts;
- 2) They disassociate from causative hypotheses and allow for setting the main goal – the *description* of interaction structure according to the “documentary descriptions” of *persons*. This allows for the *description of the intersubjective residential world of informers and defined ways of the organization of their social interaction order* that cannot be described *a priori*;
- 3) They allow for the selection of research tools that are related to the *competency of the informers themselves* and present the *form of their life experience stories* as a significant sociological material;

---

¹“Dramaturgical research guidelines” – conventional name that links generally similar references of interpretative sociology trends. The main constituent parts of “guidelines” – interpretative concepts that allow to monitor particular social interactions more reasonably.

- 4) They allow for the interpretative revelation of interaction structures during which the *persons take into account each other's expectations, create, recreate or reorganize, etc. the meanings.*

Dramaturgical research guidelines provide an opportunity to describe the interaction of the former users of psychoactive substances taking into account “*the methodological practices of the society members themselves*” (Valantiejus 2011a;56). The pursuance to *indifference provision*² in examining the structures of social interaction of the former users of psychoactive substances did not allow forgetting the following:

- 1) Constituting of social orders must be analyzed taking into account the contexts of institutional activity. Therefore, the paper highly focuses on the description and influence of the context of the creation/recreation of the role of a former drug user;
- 2) The close relations between the reflective knowing of actors and their actions must be looked for. Therefore it is important to find the interpretative meanings, emotions and subjective attitudes of the informers that are given in the process of the formation of a new/recreated role in a particular social environment. Namely for this reason such matters as gestures, manners, body movements, voice tone, etc. that participate as rituals in the interaction order become important;
- 3) It is necessary to seek understanding of how persons present themselves and their activities to others and how they direct and control the impression that other persons made (or are making during the current interactions) about him/her. Therefore the focus is on both verbal and non-verbal communication of the interaction participants that allows for the interpretation of impression making strategies they use in order to convince other interaction participants of the reality of created/recreated role.

The selected “dramaturgical research guidelines” enabled the usage of “rules” (typifications, definitions) in order to interpret and also gave an opportunity to describe

---

² „*Ethnomethodological studies of formal structures are directed to the study of such phenomena, seeking to describe members' accounts of formal structures wherever and by whomever they are done, while abstaining from all judgements of their adequacy, value, importance, necessity, practicality, success, or consequentiality. We refer to this procedural policy as “ethnomethodological indifference”.* (Sacks and Garfinkel 1986;162-3 quotation as compared with Valantiejus 2011a; 60).

the procedures of the activities of the former drug users when the “rules” (typifications, definitions) are proficiently used for giving, interpreting, etc. various meanings instead of only reacting to rules.

2. Aims and Goals of the Paper

The aim of the paper is to reveal the features of structures of social interaction of the former users of psychoactive substances by applying the methodological principles of “dramaturgical research guidelines”.

The objectives of the paper are as follows:

- 1) To define the theoretical, methodological and methodical principles of the dissertation.
- 2) To accentuate the structural units of “dramaturgical research guidelines”.
- 3) To describe the features of structures of social interaction of the former users of psychoactive substances in accordance with methodological principles of “dramaturgical research guidelines” and respective definitions.

3. Statements Defended in the Dissertation

1. Dramaturgical research guidelines provide an opportunity to describe the social interaction of the former users of psychoactive substances as an active constituent of self presentation in social situations where the making of new and/or recreated roles takes place.
2. The specific social interaction structures of former users of psychoactive substances are not a casual set of daily life rituals, but rather the attribution of internal obligations and meanings to the constituent interaction procedure.

The former users of psychoactive substances seek for strategic management of impression of them so that others would see a full member of society who does not use drugs. In order to form this impression subject to particular environment they change the stylistics of behaviour and use various means of facade and decorations, etc.

4. Methods of the Research

The research methods applied in this paper are significant in a way that they allow description and interpretation of the following:

- 1) How the process of making a new role takes place by a person assuming obligations and/or adapting to the environment which constitutes a certain order and meanings to his/her actions and behaviour.
- 2) How the persons feel when creating and/or recreating the role and what meanings do they attribute to various orders constituted to them.
- 3) How the conviction that you are a "former drug user" is constituted and conveyed to others and what helps to satisfy the person's desires, pleasures and fill in the lack of drug usage.

In order to implement the aim and goals of the paper, the following research methods were applied:

- 1) **“Analysis of documents”**. The application of the method of “analysis of documents” is based according to Garfinkel (Garfinkel 2005;75). The choice of this method was conditioned by the fact that it “<...> allows for the indication of a specific event as ‘individual documentary evidences’, as “the reference to certain matters”, as a “replacement” for implied substantiated model” (2005;75). “Analysis of documents” allows for presenting data as a part of history of the informers, not as a part of the researcher’s interpretation. Therefore, it was sought to catch the work of “fact production” (2005;50) in flight by reviewing records of interview, medical documents of rehabilitation centres, documents of the activity of rehabilitation centres, picture archives, records of observation interviews.
- 2) **Interview-observation**. Interview-observations allowed for the provision of more detailed and precise description and interpretation of the features of structures of social interaction of the former users of psychoactive substances. Interview-observations were carried out in accordance with Goffman (1967) where the focus was not only on the language of the informers, but also on the gestures, voice tone, slang used, body posture, etc. This method helped in receiving more detailed information on the created/recreated role, attributed meanings for constituted order, peculiarities of the presentation of impression created about himself/herself

of the former users of psychoactive substances. Interview-observations were conducted by communicating with one informer and with two informers at once (so-called dyadic interview). Communication with several informers at once allowed for finding natural interaction manifestations and get closer to the reality and truth of the informers.

- 3) **Observations.** Participating observations (by applying the method of participant as the observer) allowed for the opportunity to describe the features of the structure of interaction of the former users of psychoactive substances when they communicate with other persons. During the observations the daily meetings of the specialists of rehabilitation centre and the former users of psychoactive substances and meetings with the representatives of Lithuania Pupils' Parliament were recorded. In addition, the communication and behaviour of the informers were recorded in so-called "back stage areas" (places where persons relax, communicate non-formally and where no "outsiders" are present (e.g. the employees of the centre, etc.)).
- 4) **Analysis of conversations.** By applying the conversation analysis by exchanging comments described by Garfinkel (2005;28-40), the parts of communications recorded during observations were referred to and their implied meanings were sought to be described. The analysis of conversations gives an opportunity to reveal how the participants of interaction are able to understand each other knowing the context and even not telling everything.
- 5) **Experiment³.** Pursuant to Garfinkel (2005;45), the experiment was used during which the participants of the research were asked to question a certain constituted order and its meaning when communicating with other former drug users. The usage of such experiment provides an opportunity to reveal what persons feel when taking over the constituted orders and observing them.
- 6) **The review of documents and picture archives of rehabilitation centres.** It allowed the supplementation of the data received during interview-observations

---

³ These experiments are not based on procedural regulations. Although Garfinkel uses the concept "experiment" himself, he emphasizes that it is more likely the "ways of substantiations <...> the purpose of which <...> is "to help the heavy-footed imagination". I found out that these ways stimulate the forms of thought on the basis of which it is possible to find the oddities of inexplicably close world" (Garfinkel 2005;39)

and provision of interpretative references on the features of structure of social interaction of the former users of psychoactive substances.

5. Scope, Time and Place of Research

1. The analysis of 14⁴ personal files filled in by Rehabilitation Centre of Early Diagnostics and Rehabilitation Department of Vilnius Centre for Addictive Disorders⁵ (hereinafter – the VCAD RC) in 2010.
4. The analysis of the documents of the activities of VCAD RC, Meikštai Manor House Rehabilitation Centre, Charity and Support Fund “Agapao”, Rehabilitation Community of Addictive disorders “Vilties švyturys”.
2. The analysis of the archives of pictures collected by Meikštai Manor House Rehabilitation Centre, Charity and Support Fund “Agapao”, Rehabilitation Community of Addictive Disorders “Vilties švyturys”.
3. Interview-observations with the former users of psychoactive substances: three interviews (with two informers at once (six informers in total)) with the informers at the rehabilitation centre and seven interviews with persons not using drugs for more than five years.
4. Observations. The work analyses the following sound records made during the observations:

---

⁴ In total, there are 14 vacancies in Rehabilitation centre of Early Diagnostics and Rehabilitation Department of Vilnius Centre for Addictive Disorders. Period of rehabilitation – from 8 to 10 months. Mainly for this reason 14 personal case histories of patients who started treatment in 2010-2011 were selected.

⁵ Rehabilitation Centre of Early Diagnostics and Rehabilitation Department of Vilnius Centre for Addictive Disorders was selected due to the fact that persons, who seek to stop using drugs, spend a long time in here (from 8 to 10 months). Another criterion for selection includes the fact that VCAD RC treats people from all areas of Lithuania. The third criterion that conditioned the fact that namely this Rehabilitation Centre was selected is that it employs the team of specialists: therapist-psychiatrist, psychologist and social workers. VCAD RD is managed by a therapist-psychiatrist. The therapist-psychiatrist fills in personal case histories (usually called “personal files”, “personal history”, “patient’s file”, etc.) containing all records made by specialists during the entire period of rehabilitation on the situation, activity, achievements and other aspects of persons treated in Rehabilitation Centre. Whereas other RCs in Lithuania are usually managed not by therapists-psychiatrists, but rather by former drug users, thus impeding the strict administration of documentation. Rehabilitation Centres were selected instead of other assistance/treatment ways/methods due to the following reasons: 1. Here persons spend a rather long period of time. 2. Here the medication treatment is not applied and a person can create the impression of himself/herself as a non-user (other methods of assistance are related to medication treatment, therefore, the person may identify himself/herself with a patient or with similar roles). 3. The persons with various biographies and experience of drug usage from all areas of Lithuania apply for rehabilitation. 4. RCs are stable organizations and that allows for the analysis of process dynamics.

- a. The meeting of the former users of psychoactive substances and representatives of Lithuanian Pupils' Parliament that took place in Meikštai Manor House Rehabilitation Centre.
- b. Daily group meetings of the specialists of Rehabilitation Centre of Vilnius Centre for Addictive Disorders and the former users of psychoactive substances.

6. Shortages and Limitations of the Research

12 interviews and 6 observations were conducted during the research (in two rehabilitation centres). 14 medical documents (personal files) were analyzed. The documents of activities of 4 rehabilitation centres operating in Lithuania and their archives of pictures were reviewed and analyzed. Although the scope of the research is sufficient in accordance with the methodology of qualitative researches, more respondents could have been interviewed and observations could have been conducted in many rehabilitation centres. However due to the willingness of some rehabilitation centres to protect and guarantee the confidentiality of their patients and the limited resources this was not performed in this research.

The focus is on so-called „strong“⁶ and illegal drugs and persons who used these drugs and succeeded to stop using them (from several months to several years) This paper omits the peculiarities of various forms of drugs, different types of addiction and any socio-economic factors related to the drugs and addiction.

---

⁶ The grouping of psychoactive substances to “strong” and “weak” is common in society. Strong” psychoactive substances include cocaine, heroin, etc. and “weak” ones include marihuana, tobacco, etc. Such grouping of psychoactive substances has no scientific basis.

7. Structure of the Paper

The structure of the dissertation includes the introduction, two main parts, conclusions, bibliography and appendices.

The first part of the paper presents the theoretical and methodological principles of the dissertation: Erving Goffman's and Harold Garfinkel's methodological principles and concepts that compose the conventional basis for "dramaturgical research guidelines".

The second part of the paper provides the methodology of empirical research, methods, data description and interpretation.

The generalization of the research and conclusions are provided at the end of the paper. The list of bibliography and appendices (interview guidelines and pictures described in the paper) are presented.

8. Generalization and Conclusions of the Research

1. The conventional basis of the concept of "dramaturgical research guidelines" is composed of a) symbolic interactionism, b) ethnomethodological assumptions, theoretical guidelines, methodological principles and concepts (more precisely – of Erving Goffman and Harold Garfinkel). The purpose of dramaturgical research guidelines that consist of three structural units – the influence of social environment and inner obligations of a person on making a new/recreated role; attribution of meanings to constituted orders; strategies of impression formation and their meanings – is to define the methodological principles, concepts and to detail specific ways that would allow for more flexible usage of resources related to both the formal and non-formal features of the group of the former users of psychoactive substances.
2. The dramaturgical research guidelines formed by the methodological principles and concepts of Goffman and Garfinkel allowed for the usage of "rules" (definitions) with the aim interpret and provided the opportunity to describe the procedures of the activities of the former drug users when the "rules" (definitions) are proficiently used for providing, interpreting, etc. various meanings instead of

only reacting to rules. Dramaturgical research guidelines helped in finding what ways or measures the persons use in order to provide others with a desirable impression on the role of the former drug user.

3. The structural units of the model of dramaturgical research guidelines were accentuated pursuant to the following methodological provisions: *First*. In order to examine the features of interaction structures of the former users of psychoactive substances, it is necessary to examine the context (rehabilitation centres) by describing what orders are constituted in them. *Second*. It is important to examine how the persons accept or adapt to constituted orders and what meanings they attribute to them. When examining the formation of values, it is important to reveal what is considered as a positive relation in a particular environment (when the meanings of constituted order are accepted and considered as suitable for a certain role) and what is considered as a negative relation (when the failure to follow and opposition to orders are considered not adequate to a certain role). In the role making, the person is in a certain way obliged to the constituted order in a specific environment. The obligations are assumed so that the environment would approve the new position of the person which is given by the new role. Therefore it is important to reveal the importance of the meaning of a positive and negative relation in respect of order on the making of new/recreated roles. *Third*. It is important to examine what strategies of impression management (facade, decorations, roles, mystification, ways of expression and manners, etc.) do the former drug users employ in order to create and provide others with the impression of themselves as non-using persons.

The data of the research revealed the following:

4. The role created by the former user of psychotropic substances is specific because
  - a) even after stopping the use of psychoactive substances persons feel the addiction to continue their usage;
  - b) the former experience of using drugs influences the understanding that they are “different from others”;
  - c) after stopping using drugs the person finds himself between the two worlds – he/she does not belong to the group of those who continue using drugs any longer, but also does not belong to the group of those who have never used illegal drugs;
  - d) after stopping using drugs it is necessary to find what could replace them and to

learn new manners and skills that would testify that the person is a non-user; e) after starting the creation/recreation of the role of the former user of psychoactive substances, the person becomes dependant (for example, financially) on other persons (usually relatives) due to his/her past and thus the tension is formed between the person and his/her role; f) the former drug users think that in the society's eyes they usually remain as drug users even though they do not use them at the moment.

5. Rehabilitation centres constitute a certain interaction order to the former drug users by employing expediently organized and controlled space, strictly planning the time, setting the rules that regulate the behaviour and interaction, limiting the person's activity or giving certain responsibility responsibilities. When creating the role of the former user of psychoactive substances, the persons follow the orders constituted by other persons and rehabilitation centres accepting them as a matter-of-course. Constituted orders and obligations to them are useful not only in creating/recreating a certain role, but also in identifying themselves with "the very self".
6. The former drug users attribute meanings to constituted interaction order other than those declared in rehabilitation centres. Constituted interaction order has the following meanings to the former drug users: a) helps to conciliate with losses of the past, suffered problems and the fact that a person is a drug user; b) is like "supports" that become a baseline for the role of the former drug user; c) provides a certain safety; d) provides an opportunity "to appear in front of others"; e) provides an environment where it is not necessary to conceal the past and where one can spill out one's emotions; f) eventually it becomes a naturally perceived interaction order which is not followed consciously.
7. By following the constituted rules the former drug users suppress their true feelings, desires and seek to convey to others such a picture of the situation that other participants agree to accept at least in a particular interpretative scheme. As they seek to make an impression of persons who follow the rules, the former drug users control each other by observing, evaluating and analysing the behaviour of others. The observation of own and other's behaviour shows that the persons do not follow the attributed rules blindly, but reflect and evaluate each other's

behaviour and actions. In the rehabilitation centre, the pursuance of constituted rules provides the former drug user an opportunity to manage the environment strategically, for example, by adapting to it and demonstrating that the rules are very important and that they are followed, and to make an impression to others that the person makes efforts to remain a non-user.

8. The role created/recreated by the former user of psychoactive substances has the following specific stages: a) first of all, the role is created/recreated among the persons having the same past of drug usage and various meanings are attributed to it, however usually it is related to safety, support and openness; b) the creation/recreation of the role of the former user of psychoactive substances with close persons requires significantly more efforts (due to disappointment in his/her actions in the past) than with less close persons or strangers; c) a longer period of non-usage allows the expansion of interaction network by involving more persons, not only those who are also not using at the moment; d) irrespectively of the period of non-usage, the former users of psychoactive substances avoid interaction with still active users of drugs; e) they speak about their past only when a certain moment comes and when they hope that such openness would be harmful.
9. The specialists working with the persons who used psychoactive substances record certain features characteristic to “former drug user” and the one “still not ready” to become such. Some behaviour is attributed to the “right” order of interaction, which is expected from the former drug user, whereas other behaviour is considered as “unsuitable” and considered as a threat to resume the usage of drugs. The specialists consider the persons who successfully commit to constituted order and are able to demonstrate that to others as those who successfully create/recreate the role of the former drug user. At the same time, the former drug users start to consider those rules as meaningful only when they themselves assume responsibility for the involvement into them.
10. When trying to create/recreate the role of the former drug user, persons feel the tension of performing roles because they usually want to conceal their past (related to drug usage) from other participants of the interaction. However, in certain situations the persons feel themselves: a) when they are among the former

drug users; b) when they are able to perform certain roles that are normal in the society, such as being a “mother”, “employee”, etc.; c) in the company of close persons; d) at home.

11. When creating/recreating the role of the former user of psychoactive substances, the persons use the strategies of impression management. Different interaction strategies are used on “front stage” and “back stage”:

a. When on the “front stage” and communicating with other persons (not having the same past) the former drug users seek to create the impression of the persons seeking to become the full members of society. For creation of impression they use such models of behaviour as demonstration of openness and brave acceptance of their mistakes. The impression of a person who has suffered greatly and behaved badly in the past and now tries to integrate into society which not always accepts them benevolently is presented. When creating the role of the former drug user, the informers avoid speaking on some topics usually related to prison subculture (sexual exploitation for a dose, etc.), drug trade and involvement of other persons in drug usage, violence against other persons with the aim to get money for a dose, talks about themselves as personalities and they also avoid speaking about actual experiences and appeal more on a listener’s emotions. In order to make a certain impression, persons use drama tools and give their activity such accents (demonstration of openness, etc.) that dramaturgically emphasize and convey positive impression enforcing facts that would otherwise remain unnoticed or inconsiderable;

b. When on the “back stage” the former drug users change their behaviour stylistics as there are no “observers” (e.g., supervising personnel). In the “backstage” they relax, start speaking more loudly, use more curses, jargon, laugh at each other more frequently and loudly, sit with legs placed on top of benches, gesticulate with hands more frequently, etc. In the “back stage” they get closer to their more natural behaviour which is not controlled purposefully.

12. The rehabilitation centres, where the role of the former drug users is created, employ the facade and decorations allowing for strengthening the created

impression. Purposeful demonstration of premises, rules and other matters show that the role of the former drug users is created in a specific environment which defines a certain order of interaction.

13. The former drug users use the following interaction strategies when communicating with different persons: a) control language, body movements, voice tone, subjects of discussions, etc.; b) give the impression of themselves as ones who seek to become full members of the society; c) try to meet the expectations of other participants of interactions with regard to them; d) employ various manipulations that according to the former drug users were acquired during the usage period; e) the newly created role is idealized and mystified.

IVADAS

1. Darbo naujumas ir aktualumas

Darbe aprašoma buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų socialinės sąveikos struktūros bruožai pasitelkiant „*dramaturgines tyrimo gaires*“⁷. „Dramaturginės tyrimo gairės“ pasirinktos atsižvelgiant į buvusių narkotikų vartotojų grupės specifiškumą. Grupės specifiškumą apibūdina tai, kad psichoaktyvias medžiagas vartoję asmenys ir nusprendę jų atsisakyti atsiduria naujoje ir specifinėje „tikrovėje“, kurioje turi kitaip, nei iki šiol, konstruoti ir suteikti reikšmes savo veiksams, elgesiui, formuoti savimonės identitetą. Vienu iš pagrindinių specifinės jų tikrovės komponentų tampa „buvusio narkotikų vartotojo“ vaidmens daryba ir jo pristatymas aplinkai siekiant, kad ji patvirtintų jo vaidmenį.

Dramaturginių tyrimo gairių paskirtis:

- 4) atskleisti požiūrių potencialą, kuris *vengia sudaiktinti* ir teorinius, ir metodologinius principus, įskaitant ir vartojamas sąvokas;
- 5) atsiriboti nuo priežastinių hipotezių ir leidžia kelti pagrindinį tikslą – *aprašyti sąveikos struktūrą remiantis asmens išgyvenimais*. Tai leidžia *aprašyti intersubjektyvų informantų gyvenamą pasaulį, aptiktus jų socialinės sąveikos tvarkos organizavimo būdus*, kurie negali būti aprašomi *a priori*;
- 6) pasirinkti tyrimo priemones, kurios susijusios su *pačių informantų kompetencija*, o jų *gyvenimo patirties pasakojimų formą* pateikti kaip reikšmingą sociologijos medžiagą;
- 7) interpretaciškai išskleisti sąveikos struktūras, kurių metu *asmenys atsižvelgia į lūkesčius vienas kito atžvilgiu, kuria, atkuria ir pertvarko reikšmes*.

Dramaturginės tyrimo gairės suteikia galimybę aprašyti buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų sąveiką atsižvelgiant į „*pačių visuomenės narių metodo-logines*

---

⁷„Dramaturginės tyrimo gairės“ – konvencinis pavadinimas, kuris jungia iš principo panašias interpretacinių sociologijos kryptių nuorodas. Pagrindinės sudedamosios „gairių“ dalys – interpretacinės sąvokos, kurios leidžia supratingiau stebėti konkrečias socialines sąveikas.

praktikas“ (Valantiejus 2011;56). Vadovavimasis *indiferentiškumo nuostata*⁸ tiriant buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų socialinės sąveikos struktūras, neleido pamiršti, jog:

- 4) socialinių tvarkų konstituavimas turi būti analizuojamas atsižvelgiant į institucinės veiklos kontekstus. Todėl ypatingas dėmesys darbe yra skiriamas buvusių narkotikų vartotojų konteksto, kuriame kuriamas / atkuriamas vaidmuo, aprašymui ir jo įtakai;
- 5) turi būti ieškoma glaudžių ryšių tarp reflektivaus veikėjų žinojimo ir jų veiksmų. Todėl svarbu aptikti informantų interpretacines reikšmes, emocijas, subjektyvius požiūrius, kurie suteikiami naujo / atkuriamo vaidmens darybos procese konkrečioje socialinėje aplinkoje. Būtent dėl to, tapo svarbūs tokie dalykai - kurie dalyvauja sąveikos tvarkos ritualuose - kaip gestai, manieros, kūno judesiai, balso tonas ir pan.;
- 6) turi būti siekiama suprasti, kaip asmenys save bei savo veiklą pristato kitiems, kaip jie nukreipia ir kontroliuoja tą įspūdį, kurį susikūrė (ar susikuria dabartinių sąveikų metu) apie jį kiti asmenys. Todėl dėmesys skiriamas tiek verbalinei, tiek neverbalinei sąveikos dalyvių komunikacijai, kuri leidžia interpretuoti jų naudojamas įspūdžio kūrimo strategijas, kuriomis siekiama įtikinti kitus sąveikos dalyvius kuriamo / atkuriamo vaidmens realumu.

Pasirinktos „dramaturginės tyrimo gairės“ leido naudoti „taisykles“ tam, kad būtų galima *interpretuoti*, ir taip pat suteikė galimybę *aprašyti* pačių buvusių narkotikų vartotojų veiklos procedūras, kai „taisyklės“ yra sumaniai panaudojamos suteikiant, interpretuojant ir t.t. įvairias reikšmes, o ne tik reaguojant į taisykles.

---

⁸ „Remiantis „etnometodologinio indiferentiškumo“ nuostata reikia – aprašant narių atskaitas – susilaikyti nuo *adekvatumo, vertės, reikšmės, būtinumo, praktiškumo, sėkmės*, arba *numatymo*, sprendinių (Sacks and Garfinkel 1986; 163 cit.pgl. Valantiejus 2011;60).

2. Darbo tikslai ir uždaviniai

Darbo **tikslas** – pasitelkiant metodologinius „dramaturginių tyrimo gairių“ principus atskleisti buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų socialinės sąveikos struktūrų bruožus.

Darbo uždaviniai:

- 4) Apibrėžti teorinius, metodologinius ir metodinius disertacijos principus.
- 5) Išskirti „dramaturginių tyrimo gairių“ struktūrinius vienetus.
- 6) Vadovaujantis metodologiniais „dramaturginių tyrimo gairių“ principais ir atitinkamomis sąvokomis aprašyti buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų socialinės sąveikos struktūrų bruožus.

3. Disertacijoje ginami teiginiai:

- 1) Dramaturginės tyrimo gairės suteikia galimybę buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų socialinę sąveiką aprašyti kaip aktyvią savęs pateikimo socialinėse situacijose konstituciją, kurioje vyksta naujų ir / ar atkuriamų vaidmenų daryba.
- 2) Specifinės buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų socialinės sąveikos struktūros – ne atsitiktinis kasdienio gyvenimo ritualų rinkinys, bet vidinių įsipareigojimų ir reikšmių suteikimas konstituojamai sąveikos tvarkai.
- 3) Buvę psichoaktyvių medžiagų vartotojai siekia strategiškai valdyti išpūdį apie save tam, kad kiti jame matytų narkotikų nevarojantį ir visavertį visuomenės narį. Norėdami sudaryti apie save šį išpūdį, priklausomai nuo konkrečios aplinkos, jie keičia elgesio stiliškumą, naudojami įvairiomis fasado ir dekoracijų priemonėmis ir pan.

4. Tyrimo metodai

Darbe pasirinkti tyrimo metodai yra reikšmingi tuo, kad leidžia aprašyti ir interpretuoti:

- 4) Kaip vyksta naujo vaidmens daryba asmeniui įsipareigojant ir / ar prisitaikant prie aplinkos, kuri konstituoja jo veiksmams, elgesiui tam tikrą tvarką ir reikšmes.

- 5) Kaip asmenys jaučiasi kurdami ir / ar atkurdami vaidmenį, kokias reikšmes suteikia įvairiai jiems konstituojamai tvarkai.
- 6) Kaip konstituojamas ir perteikiamas kitiems įsitikinimas, kad esi „buvęs narkotikų vartotojas“ ir kas padeda tenkinant asmens troškimus, malonumus ir užpildant narkotikų vartojimo trūkumus.

Siekiant įgyvendinti išsikeltą darbo tikslą ir uždavinius, buvo taikomi šie tyrimo metodai:

- 4) **„Dokumentų analizė“.** „Dokumentų analizės“ metodo naudojimas grindžiamas remiantis Garfinkeliu (Garfinkel 2005;91). Šio metodo pasirinkimą lėmė tai, kad jis „<...>leidžia įvardinti konkretų įvykį, kaip „dokumentinį liudijimą“, kaip „tam tikrų dalykų nuorodą“, kaip numanomo pagrindžiančiojo modelio „pakaitą“ (2005;75). „Dokumentų analizė“ leidžia duomenis pateikti kaip informantų istorijos dalį, o ne tyrėjo interpretacijos dalį. Todėl, peržiūrint interviu išrašus, medicininius reabilitacijos centrų dokumentus, reabilitacijos centrų veiklos dokumentus, nuotraukų archyvus, stebėjimo pokalbių išrašus buvo siekiama aprašyti „ką informantas turėjo mintyse“ (2005;90).
- 5) **Interviu-stebėjimas.** Interviu - stebėjimai leido pateikti išsamesnį ir tikslesnį buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų socialinės sąveikos struktūrų bruožų aprašymą ir interpretavimą. Interviu – stebėjimai buvo atliekami vadovaujantis Goffmanu (1967), kai dėmesys buvo koncentruojamas ne tik į informantų kalbą, bet ir gestus, balso toną, naudojamą žargoną, kūno laikyseną ir pan. Šis metodas padėjo gauti išsamesnę informaciją apie buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų kuriamą / atkuriamą vaidmenį, suteikiamas reikšmes konstituojamai tvarkai, kuriame išpūdžio apie save pateikimo kitiems ypatumus. Interviu-stebėjimai buvo atliekami ir bendraujant su vienu informantu, ir su dviem informantais iš karto (vadinamieji diadiniai interviu). Bendravimas su keliais informantais vienu metu leido aptikti, natūralios sąveikos apraiškas ir priartėti prie informantų realybės ir tiesos.
- 6) **Stebėjimai.** Dalyvaujantys stebėjimai (taikant dalyvio kaip stebėtojo metodą) suteikė galimybę aprašyti buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų sąveikos struktūros bruožus jiems komunikuojant su kitais asmenimis. Stebėjimo metu buvo įrašinėjama reabilitacijos centre dirbančių specialistų ir buvusių

psichoaktyvių medžiagų vartotojų kasdieniai grupiniai susitikimai ir susitikimas su Lietuvos moksleivių parlamento atstovais. Taip pat buvo fiksuojamas informantų bendravimas ir elgesys, vadinamose „užkulisių zonose“ (vietos, kuriose asmenys atsipalaiduoja, vyksta neformalūs pokalbiai ir kuriose nėra „pašalinių“ asmenų (pvz. centro darbuotojų ir pan.).

7) **Pokalbių analizė.** Pasitelkus Garfinkelio (2005;28-40) aprašytus pasikeitimo replikomis pokalbius, buvo referuojamos pokalbių dalys, užfiksuotos stebėjimų metu ir siekiama aprašyti numanomas jų reikšmes. Pokalbių analizė suteikia galimybę atskleisti, kaip sąveikos dalyviai, žinodami kontekstą, geba suprasti vienas kitą net visko nepasakius.

8) **Eksperimentas**⁹. Remiantis Garfinkeliu (2005;45) buvo panaudotas eksperimentas, kurio metu buvo prašoma tyrime dalyvavusių asmenų suabejoti, bendraujant su kitais buvusiais narkotikų vartotojais, tam tikra, jiems konstituojuama tvarka ir jos prasme. Tokio eksperimento panaudojimas suteikia galimybę atskleisti, ką asmenys jaučia perimdami jiems konstituojuamas tvarkas ir jų laikydamiesi.

9) **Reabilitacijos centrų veiklos dokumentų, nuotraukų archyvų apžvalga.** Tai leido papildyti interviu-stebėjimų metu gautus duomenis ir teikti interpretacinio pobūdžio nuorodas apie psichoaktyvių medžiagų vartotojų socialinės sąveikos struktūros bruožus.

5. Tyrimo imtis, laikas ir vieta:

1. Vilniaus priklausomybės ligų centro Ankstyvos diagnostikos ir reabilitacijos skyriaus reabilitacijos centro¹⁰ (toliau – VPLC RC) 14¹¹ asmens bylų, pildytų 2010 metais, analizė.

---

⁹ Tai nėra eksperimentai, kurie grindžiami procedūrinėmis taisyklėmis. Garfinkelis nors ir pats vartoja sąvoką „eksperimentas“, tačiau pabrėžia, kad greičiau tai, „*įrodinėjimo būdai<...> kurių paskirtis<...> „padėti nerangiai vaizduotei“. Aš išsiaiškinau, kad šie būdai sužadina minties formas, kuriomis remiantis galima aptikti neišaiškinamai artimo pasaulio keistumus*“ (Garfinkel 2005;39)

¹⁰ Vilniaus priklausomybės ligų centro Ankstyvos diagnostikos ir reabilitacijos skyriaus reabilitacijos centras buvo pasirinktas dėl to, kad jame ilgą laiką (nuo 8 mėn. iki 10 mėn.) praleidžia asmenys, kurie siekia sustoti vartoti narkotines medžiagas. Kitas pasirinkimo kriterijus yra tai, kad VPLC RC gydomi asmenys iš visos Lietuvos. Trečias kriterijus, lėmęs tai, kad buvo pasirinktas šis reabilitacijos centras, – jame dirba specialistų komanda: gydytojas-

2. VPLC RC, Meikštų dvaro reabilitacijos centro, Labdaros paramos fondo „Agapao“, Priklausomybės ligų reabilitacijos bendruomenės „Vilties švyturys“ veiklos dokumentų analizė.
3. Meikštų dvaro reabilitacijos centro, Labdaros paramos fondo „Agapao“, priklausomybės ligų reabilitacijos bendruomenės „Vilties švyturys“ kaupiamų nuotraukų archyvų analizė.
4. Interviu - stebėjimas su buvusiais psichoaktyvių medžiagų vartotojais: trys interviu (vienu metu kalbinant du informantus (iš viso šeši informantai) su informantais, esančiais reabilitacijos centre, ir septyni interviu su asmenimis, nevartojančiais narkotinių medžiagų daugiau nei penkis metus.
5. Stebėjimai. Darbe analizuojami stebėjimų metu padaryti garso įrašai:
  - a) Meikštų dvaro reabilitacijos centre vykusio buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų ir Lietuvos moksleivių parlamento atstovų susitikimas.
  - b) Vilniaus priklausomybės ligų centro Reabilitacijos centre dirbančių specialistų ir buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų kasdieniai grupiniai susitikimai.

6. Tyrimo trūkumai ir ribotumai

Tyrimo metu atlikta 12 interviu ir 6 stebėjimai (dviejuose reabilitacijos centruose). Išanalizuota 14 medicininių dokumentų (asmens bylų). Apžvelgta ir išanalizuota 4 Lietuvoje veikiančių reabilitacijos centrų veiklos dokumentai ir nuotraukų archyvai. Nors tyrimo imtis pagal kokybinių tyrimų metodologiją yra pakankama, tyrime buvo

---

psichiatras, psichologas, socialiniai darbuotojai. VPLC RC vadovauja gydytojas psichiatras. Gydytojas psichiatras veda asmens ligos istorijas (dažnai vadinamas „asmens bylomis“, „asmens istorija“, „paciento byla“ ir pan.), kuriose ir yra fiksuojami visų specialistų įrašai viso buvimo reabilitacijoje metu apie ten esančių asmenų situaciją, veiklą, pasiekimus ir pan. O kituose Lietuvoje esančiuose RC dažniausiai vadovauja ne gydytojai psichiatrai, o buvę narkotikų vartotojai, tai apsunkina griežtą dokumentacijos vedimą. Reabilitacijos centrai, o ne kiti pagalbos / gydymo būdai / metodai, buvo pasirinkti dėl kelių priežasčių: 1. Juose asmuo praleidžia gana ilgą laiką. 2. Juose nėra taikomas gydymas medikamentais ir asmuo gali kurti savo kaip nevartojančio narkotikų įvaizdį (kiti pagalbos metodai susiję su medikamentiniu gydymu, todėl asmuo gali labiau tapatintis su ligonio, paciento ir panašiais vaidmenimis). 3. Į reabilitacijas kreipiasi asmenys iš visos Lietuvos, turintys skirtingas narkotikų vartojimo biografijas ir patirtį. 4. RC – stabiliai veikiančios organizacijos, o tai leidžia analizuoti proceso dinamiką.

¹¹ Vilniaus priklausomybės ligų centro Ankstyvos diagnostikos ir reabilitacijos skyriaus reabilitacijos centre iš viso yra 14 vietų. Reabilitacijos trukmė – nuo 8 iki 10 mėn. Dėl šios priežasties ir buvo pasirinkta 14 asmenų ligos istorijų, kurie pradėjo gydymą 2010 - 2011 metais.

galima apklausti daugiau respondentų ir atlikti stebėjimus daugelyje rehabilitacijos centrų. Tačiau dėl kai kurių rehabilitacijos centrų noro išsaugoti ir garantuoti savo pacientų konfidencialumą bei dėl išteklių ribotumo šiame tyrime to nepadaryta.

Dėmesys yra sutelkiamas į vadinamuosius „stipriuosius“¹² ir nelegalius narkotikus bei asmenis, kurie juos vartojo ir kuriems pavyko nutraukti jų vartojimą (nuo kelių mėnesių iki keliolikos metų). Šiame darbe yra praleidžiami įvairių narkotikų formų, skirtingų priklausomybės tipų subtilybės ir visi socialiniai-ekonominiai veiksniai, susiję su narkotikais ir priklausomybe.

7. Darbo struktūra

Disertacijos struktūrą sudaro įvadas, dvi pagrindinės dalys, darbo išvados, literatūros sąrašas ir priedai.

Pirmoje darbo dalyje pristatoma teoriniai ir metodologiniai disertacinio darbo principai: Ervingo Goffmano ir Haroldo Garfinkelio metodologiniai principai ir sąvokos, kurie ir sudaro konvencinį „dramaturginių tyrimo gairių“ pagrindą.

Antroje darbo dalyje pateikiama empirinio tyrimo metodika, metodai, duomenų aprašymas ir interpretavimas.

Darbo pabaigoje pateikiamas tyrimo apibendrinimas, išvados. Pateikiamas naudotų literatūros šaltinių sąrašas ir priedai: interviu gairės ir darbe aprašytos nuotraukos.

8. Apibendrinimai ir tyrimo išvados

1. *Dramaturginės tyrimo gairės* pasirinktos atsižvelgiant į buvusių narkotikų vartotojų grupės specifiškumą. Dramaturginės tyrimo gairės suteikė galimybę: a) atskleisti požiūrių potencialą, kuris vengia sudaiktinti ir teorinius, ir metodologinius principus, įskaitant ir vartojamas sąvokas; b) atsiriboti nuo priežastinių hipotezių ir kelti pagrindinį tikslą – aprašyti sąveikos struktūrą remiantis asmens išgyvenimais, t.y. aprašyti intersubjektyvų informantų

---

¹² Visuomenėje yra paplitęs psichoaktyvių medžiagų skirstymas į „sunkias“ / „stiprias“ ir „lengvas“ / „silpnas“. „Sunkioms“ psichoaktyvioms medžiagoms priskiriama kokainas, heroinas ir kt., „lengvoms“ – marihuana, tabakas ir pan. Toks psichoaktyvių medžiagų skirstymas neturi jokio mokslinio pagrindo.

gyvenamą pasaulį, aptiktus jų socialinės sąveikos tvarkos organizavimo būdus, kurie negali būti aprašomi a priori; c) pasirinkti tyrimo priemonės, kurios susijusios su pačių informantų kompetencija, o jų gyvenimo patirties pasakojimų formą pateikti kaip reikšmingą sociologijos medžiagą; d) interpretaciškai išskleisti sąveikos struktūras, kurių metu asmenys atsižvelgia į lūkesčius vienas kito atžvilgiu, kuria, atkuria ir pertvarko reikšmes.

2. Dramaturginių tyrimo gairių modelio struktūriniai vienetai, buvo išskirti laikantis šių metodologinių nuostatų: a) norint tirti buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojų sąveikos struktūrų bruožus, reikia tirti kontekstą (reabilitacijos centrus) aprašant kokios tvarkos juose yra konstituojamos; b) svarbu tirti tai, kaip asmenys priima ar prisitaiko prie konstituojamų tvarkų, kokias reikšmes suteikia. Tiriant reikšmių darybą, svarbu atskleisti kas konkrečioje aplinkoje yra laikoma teigiamu santykiu (kai konstituojamos tvarkos reikšmės yra priimamos ir laikomos tinkamomis konkrečiam vaidmeniui) ir tai, kas laikoma neigiamu santykiu (kai nesilaikymas, priešinimasis konstituojamoms tvarkoms laikomi neatitinkančiais konkretaus vaidmens). Todėl svarbu atskleisti kokią reikšmę turi teigiamo ir neigiamo santykio tvarkų atžvilgiu reikšmė naujo / atkuriamo vaidmens darybai; c) svarbu atskleisti kokias išpūdžio valdymo strategijas (fasadą, dekoracijas, vaidmenis, mistifikaciją, raiškos būdus ar manieras ir pan.) pasitelkia buvę narkotikų vartotojai, kad sukurti ir pateikti kitiems savo, jau kaip nevartojančio narkotikų asmens, įvaizdį.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad:

3. Buvusių psichoaktyvių medžiagų vartotojo kuriamas vaidmuo yra specifinis, nes a) net ir nustojus vartoti psichoaktyvias medžiagas asmenys jaučia potraukį tęsti jų vartojimą; b) buvusi narkotikų vartojimo patirtis įtakoja supratimą, kad jie yra „ne tokie kaip kiti“; c) nustojus vartoti narkotikus asmuo atsiduria tarp „dviejų pasaulių“ – jis jau nepriklauso tiems, kurie ir toliau tęsia narkotikų vartojimą, tačiau nepriklauso ir tiems, kurie niekada nevartojo nelegalių narkotikų; d) nustojus vartoti narkotikus reikia atrasti tai, kas juos pakeistų ir išmokti naujų manierų, įgūdžių kurie liudytų, kad asmuo nėra narkotikų vartotojas; e) pradėjus kurti/ atkurti buvusio psichoaktyvių medžiagų vartotojo vaidmenį, asmuo dėl savo praeities kurį laiką tampa priklausomas (pavyzdžiui, finansiškai) nuo kitų

asmenų (dažniausiai artimųjų), dėl ko atsiranda įtampa tarp asmens ir jo vaidmens; f) buvusių narkotikų vartotojų manymu, jie visuomenės akyse, nors ir šiuo metu nevartoja, dažniausiai išlieka kaip narkotikų vartotojai.

4. Reabilitacijos centrai konstituoja buvusiems narkotikų vartotojams tam tikrą sąveikos tvarką pasitelkdami tikslingai organizuotą ir kontroliuojamą erdvę, griežtai planuodami laiką, nustatydami taisykles, reguliuojančias elgesį ir tarpusavio sąveiką, apribodami asmens veiklą arba suteikdami tam tikrą atsakomybę. Tyrimo duomenys parodė, kad a) konstituojamos tvarkos sąlygoja tam tikrus hierarchinius ryšius, vieniems suteikdamos galimybę kontroliuoti, kaip laikomasi tų tvarkų, kitiems galimybę demonstruoti, kaip paklūstama toms tvarkoms; b) siekdami sudaryti taisyklių besilaikančio asmens įspūdį, buvę narkotikų vartotojai kontroliuoja vieni kitus, stebėdami, vertindami, analizuodami kitų elgesį. Savo ir kitų elgesio stebėjimas rodo, kad asmenys nesivadovauja aklaizniams primestomis taisyklėmis, bet reflektuoja ir vertina vieni kitų elgesį, veiksmus; c) konstituojamos tvarkos teikia nuorodas į buvusių narkotikų vartotojų stigmatizaciją (pvz. nesugebantys planuoti laiko, neturintys atsakomybės ir pan.), kuri viena vertus, padeda jiems greičiau įsisavinti tvarkas, kita vertus, suteikia galimybę ir jomis manipuliuoti; d) viešas atsiskaitymas apie konstituojamų tvarkų laikymąsi leidžia greičiau pasiekti sutarimą dėl esančių taisyklių vienodo traktavimo; e) sąveikos metu buvę narkotikų vartotojai vadovaujasi laikinėmis pasakymų aibėmis, kaip dokumentinio pokalbio raidos liudijimu, pasitelkia biografines ar perspektyvines sąveikos nuorodas ir iš anksto daro tam tikras prielaidas, apie tai, vieni kitų atžvilgiu.
5. Konstituojamai sąveikos tvarkai buvę narkotikų vartotojai suteikia šias reikšmes: a) padeda susitaikyti su praeities pradimais, patirtomis problemomis ir faktu, kad asmuo yra narkotikų vartotojas; b) yra kaip „atramos“, kurios tampa atspirties tašku buvusio narkotikų vartotojo vaidmeniui; c) suteikia tam tikrą saugumą; d) suteikia galimybę „pasirodyti prieš kitus“; e) suteikia aplinką, kurioje nereikia slėpti savo praeities ir kurioje galima išlieti savo emocijas; f) ilgainiui tampa savaimė suprantama sąveikos tvarka, kurios sąmoningai nesilaikoma.
6. Buvusio psichoaktyvių medžiagų vartotojo kuriamas/atkuriamas vaidmuo turi tam tikrus etapus: a) vaidmuo pirmiausia pradedamas kurti/atkurti tarp tokią pačią

narkotikų vartojimo praeitį turinčių asmenų ir jai suteikiama įvairi prasmė, tačiau dažniausiai tai susiję su saugumu, palaikymu, atvirumu; b) kuriant/atkuriant buvusio psichoaktyvių medžiagų vartotojo vaidmenį su artimais asmenimis reikia įdėti žymiai daugiau pastangų (dėl artimųjų nusivylimo jų poelgiais praeityje) nei su mažiau artimais ar nepažįstamais asmenimis; c) ilgesnis narkotikų nevartojimo periodas, leidžia plėsti sąveikos tinklą įtraukiant į jį daugiau įvairių asmenų, ne tik tų, kurie taip pat šiuo metu nevartoja; d) nepriklausomai nuo narkotikų nevartojimo periodo laiko, buvę psichoaktyvių medžiagų vartotojai vengia sąveikos su vis dar aktyviai vartojančiais asmenimis; e) apie savo praeitį kalba tik sulaukę tam tinkamo momento ir kai tikisi, jog tas atvirumas jiems nepakenks; f) asmenys, turintys nedidelę narkotikų nevartojimo patirtį apie praeitį kalba noriai ir atvirai, tuo tarpu apie dabartinę jų situaciją kalba nenoriai ir atsargiai. Asmenys, turintys penkių ir daugiau metų narkotikų nevartojimo patirtį, labiau linkę kalbėti apie dabartį, o apie praeitį kalba gana nenoriai; g) asmenys, turintys didesnę narkotikų nevartojimo patirtį, labiau linkę jiems konstituojuamas tvarkas laikyti savaime suprantamomis, būdingomis visiems visuomenės nariams, tuo tarpu mažesnę narkotikų nevartojimo patirtį turintys asmenys, konstituojuamas tvarkas įvardindavo tik kaip jiems „kitokiems“ reikalingas ir aktualias.

7. Specialistai, dirbantys su psichoaktyvias medžiagas vartojusiais asmenimis, fiksuoja tam tikrus „buvusiam narkotikų vartotojui“ būdingus ir „vis dar nepasirengusiam“ tokiu tapti bruožus. Vienas elgesys yra priskiriamas „teisingai“ sąveikos tvarkai, kurios ir tikimasi iš buvusio narkotikų vartotojo, kitas elgesys yra laikomas „netinkamu“ ir laikomas grėsme vėl pradėti vartoti narkotines medžiagas. Specialistai, asmenis, kurie sėkmingai išipareigoja konstituojuamai tvarkai ir geba tai pademonstruoti kitiems, laiko kaip sėkmingai kuriančius / atkuriančius buvusio narkotikų vartotojo vaidmenį. Tuo tarpu patys buvę narkotikų vartotojai tas taisykles prasmingomis pradeda laikyti tada, kai jie patys prisiima atsakomybę už savo įsitraukimą į jas.
8. Siekdami kurti/atkurti buvusio narkotikų vartotojo vaidmenį, asmenys jaučia vaidmenų atlikimo įtampą, nes dažnai nori nuslėpti savo praeitį (susijusią su narkotikų vartojimu) nuo kitų sąveikos dalyvių. Tačiau tam tikrose situacijose asmenys jaučiasi savimi: a) būdami tarp buvusių narkotikų vartotojų; b) galėdami

atlikti tam tikrus visuomenėje įprastus vaidmenis, tokius kaip „mama“, „darbuotojas“ ir pan.; c) artimų žmonių draugijoje; d) namuose.

9. Kurdami / atkurdami buvusio psichoaktyvių medžiagų vartotojo vaidmenį, asmenys naudoja išpūdzio valdymo strategijas. Nevienodos sąveikos strategijos yra naudojamos „scenoje“ ir „užkulisiuose“:

a. būdami „scenoje“ ir komunikuodami su kitais asmenimis (neturinčiais tokios pačios praeities), buvę narkotikų vartotojai siekia sukurti savo, kaip ypač siekiančio tapti visaverčiu visuomenės nariu, išpūdį. Šio išpūdzio kūrimui pasitelkia tokius elgesio modelius, kaip atvirumo demonstravimas, nebijojimas pripažinti savo klaidų. Pateikiamas savo išpūdis, kaip daug kentėjusių, blogai praeityje besielgusių, o dabar labai norinčių integruotis į visuomenę, kuri ne visada juos geranoriškai priima. Kurdami buvusio narkotikų vartotojo vaidmenį, informantai linkę vengti kalbėti kai kuriomis temomis, dažniausiai susijusiomis su kalėjimo subkultūra (seksualinis išnaudojimas dėl narkotikų dozės ir pan.), prekyba narkotikais ir kitų asmenų įtraukimas į narkotikų vartojimą, smurtas prieš kitus asmenis, siekiant gauti pinigų narkotikų dozei ir pan. Taip pat vengia kalbėti apie savo realius išgyvenimus, daugiau apeliuoja į klausytojo emocijas. Norėdami sudaryti apie save tam tikrą išpūdį, pasitelkia dramos priemones ir suteikia savo veiklai tokių akcentų (atvirumo demonstravimas ir pan.), kurie dramaturgiškai pabrėžia ir perteikia teigiamą išpūdį sustiprinančius faktus, kurie priešingu atveju išliktų nepastebėti ar nežymūs;

b. būdami „užkulisiuose“ buvę narkotikų vartotojai keičia elgesio stilistiką vienas su kitu, nes nėra „žiūrovų“ (pvz., stebinčio personalo). „Užkulisiuose“ jie atsipalaiduoja, pradeda garsiau kalbėti, vartoti daugiau keiksmažodžių, žargonų, daug ir garsiai juoktis vienas iš kito, sėdi užsikėlę kojas ant suolų, daug gestikuliuoja rankomis ir pan. „Užkulisiuose“ jie priartėja prie natūralesnio savo elgesio, kurio sąmoningai gali ir nekontroliuoti.

10. Buvę narkotikų vartotojai bendraudami su asmenimis, neturinčiais narkotinių medžiagų vartojimo patirties, pasitelkia šias sąveikos strategijas: a) kontroliuoja kalbą, kūno judesius, balso toną, pokalbio temas ir pan.; b) pateikia savo, kaip siekiančiu tapti visaverčiu visuomenės nariu, išpūdį; c) siekia atitikti kitų

sąveikos dalyvių lūkesčius jų atžvilgiu; d) pasitelkia įvairias manipuliacijas, kurios, buvusių narkotikų vartotojų nuomone, yra įgytos narkotikų vartojimo metu; e) naujai kuriamas vaidmuo idealizuojamas ir mistifikuojamas.

11. Reabilitacijos centruose, kuriuose kuriamas buvusių narkotikų vartotojų vaidmuo, pasitelkiamas fasadas ir dekoracijos, leidžiančios sustiprinti kuriamą įvaizdį: a) tikslingai pasirinktos dekoracijos (plakatai, patalpų įrengimas) demonstruojančios kad buvusių narkotikų vartotojų vaidmuo yra kuriamas / atkuriamas konkrečioje aplinkoje, kuri yra tikslingai organizuota ir turinti tam tikras tvarkas; b) viešai demonstruojamos nuotraukos padeda sustiprinti buvusių narkotikų vartotojų kuriamą / atkuriamą vaidmenį, kaip gerbiantį tradicijas, gebantį įsitraukti į aktyvią darbinę veiklą, mokantį turiningai ir be psichoaktyvių medžiagų planuoti laisvalaikį, rūpintis kitais c) reabilitacijos centruose vykstantis demonstravimas taisyklių (plakatuose), nuotraukų ir pan., narkotikų vartotojų veiklą socializuoja, formuoja ir modifikuoja taip, kad atitiktų visuomenėje paplitusias vertybes; d) turintys mažesnę narkotikų nevartojimo patirtį asmenys pradeda labiau rūpintis savo išvaizda, demonstruoti tvarkingumą, nes išorę pakeisti yra lengviau, nei tam tikrus įpročius, vertybes, potraukį narkotinėms medžiagoms. Išoriniai pokyčiai greičiau pastebimi tiek jiems patiems, tiek kitiems sąveikos dalyviams; e) kai kurie buvusių narkotikų vartotojų gestai (kūno judesiai) yra perimti iš kalėjimuose vyraujančios subkultūros, kiti būdingi tik buvusiems narkotikų vartotojams (pvz. pasisveikinimo ritualai); f) turintys penkių metų ir daugiau narkotikų nevartojimo patirtį, asmenys siekia sukurti savo įvaizdį, kaip siekiančio karjeros, besirūpinančio šeima, demonstruojant užimamai padėčiai tinkančią aprangą, kalbos manieras, šie asmenys stengiasi nevartoti žargonų, būdingų narkotikų vartotojams.
12. Įspūdžio valdymą padeda užtikrinti šios praktikos: a) dramaturginės ištikimybės, kuri susijusi su tuo, kad asmenys ne tik siekia kurti savo, kaip buvusių narkotikų vartotojų vaidmenį, bet visos grupės, pasitelkdami reabilitacijos centrus ir juose konstituojamas tvarkas; b) dramaturginės disciplinos, kuri parodo tai, kad asmenys konstituojamas tvarkas ne tik priima, bet ir demonstruoja vieni kitiems jų laikymąsi ir svarbą; c) dramaturginis apdairumas, kuris susijęs su tuo, kad buvę

narkotikų vartotojai apie save teikia informaciją, tik gerai apgalvoję ir pasirinkę tinkamą laiką ir formą.

REFERENCES

1. Atkinson P. 1989. Goffman's poetics // *Human Studies* Vol. 12: 5-76
2. Bancroft A. 2009. *Drugs, intoxication and society*. Polity Press.
1. Bjerg O. 2008. Drug Addiction and Capitalism: Too Close to the Body // *Body & Society* Vol. 14(2): 1–22
2. Blumer H. 2000. Action vs. Interaction: Relations in Public - Microstudies of the Public Order by Erving Goffman // *Sage Masters of Modern Social Thought* / Ed. by G.A. Fine, G. Smith. Vol. 4. London: Sage Publications
3. Charmaz K. 2004. Premises, Principles, and Practices in Qualitative Research: Revisiting the Foundations // *Qualitative Health Research* Vol. 14 No. 7:976-993
4. Fallers L. 1962. Review of “The Presentation of Self in Everyday Life” // *American Anthropologist* Vol. 64: 190–1.
5. Fine G.A., Manning Ph., Smith G.W.H. Introduction // *Erving Goffman: Vol. 1* / Ed. by G.A. Fine, G. Smith. London: Sage Publications, 2000.
6. Garfinkel H. 2005. *Etnometodologiniai tyrimai*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija
7. Goffman E. 2000. *Savęs pateikimas kasdieniame gyvenime*. Vilnius, 2000.
8. Goffman E. 1978. *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Anchor Books
9. Goffman E. 1974. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of the Experience*. New York: Harper Colophon.
10. Goffman E. 1989. On fieldwork // *Journal of Contemporary Ethnography* Vol., 18: 123-132.
11. Goffman E. 1983. The Interaction Order // *American Sociological Review* Vol. 48:1-17
12. Yearley S., Brewer J.D. 1989. Stigma and conversational competence: A conversation analytic study of the mentally handicapped // *Human Studies* Vol. 12:97-115
13. Lemert Ch. 2002. The Pleasure of Garfinkel's Indexical Ways // *Harold Garfinkel, Ethnomethodology's Program*/Red. Anne W. Rawls. Boston: Rowman and Littlefield

14. Maynard D.W. 1991. Goffman, Garfinkel, and Games // *Sociological Theory*. Vol. 9:2: 277-279
15. Manning P. 1989. Goffman's Revisions' // *Philosophy of the Social Sciences* Vo. 19: 341-3.
16. Pettit M. 2011. The con man as model organism: the methodological roots of Erving Goffman's dramaturgical self // *History of the Human Sciences* Vol. 24(2): 138-154
17. Rawls A.W. 1987. The interaction order sui generis: Goffman's contribution to social theory // *Sociological Theory*. Vol. 5: 136-149
18. Valantiejus A. 2011. Haroldas Garfinkelis ir socialinio veiksmo postfenomenologija (I) // *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. N.1/11 (28):5-26
19. Valantiejus A. 2011a. Haroldas Garfinkelis ir socialinio veiksmo postfenomenologija (II) // *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. N.2/11 (29):55-127

Publications:

A. Malinauskaitė, R. Uscila. Iš laisvės atėmimo vietų grįžusių asmenų socialinės integracijos problema. *Filosofija. Sociologija*. 2010. T. 21. Nr. 4. ISSN 0235-7186 p. 257 - 267

A. Malinauskaitė, E. Subata, A. Astrauskienė. Teisėsaugos ir sveikatos priežiūros įstaigų bendradarbiavimas ir jo veiksmingumas, sprendžiant opioidų vartotojų problemas. *Visuomenės sveikata*. 2011/2 (56). ISSN 1392-2696 p. 36 45

Information about the author**Education:**

1996 – 2000 Diploma of Social Worker, Utena Higher Medical school

2000-2005 Bachelor's in Social Sciences, Vilnius Pedagogical University, Lithuania;

2005-2007 Master's in Sociology, Vilnius Pedagogical University, Lithuania;

2007-2011 Doctoral studies in Sociology, Vilnius University, Lithuania.

Research interests:

Qualitative methods

Sociology of addiction